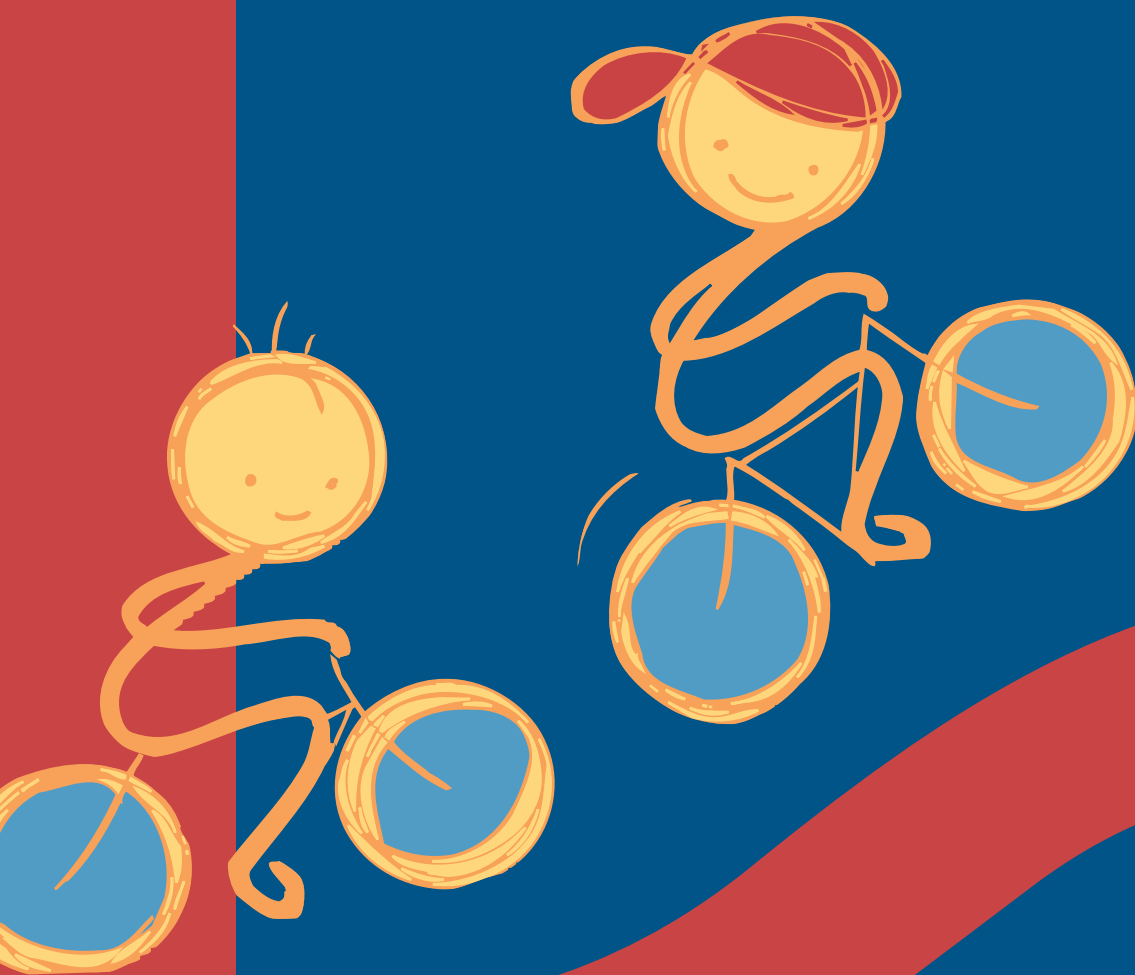

Eigenhandig

schrijfmethode voor de basisschool

samengesteld door
Arjanne Huls en Tineke ten Zijthoff

Overzicht methode met voorbeelden

VOORAF

Door middel van deze brochure willen de auteurs u een indruk geven van de methode. Zij kunnen in een dergelijk beknopt bestek namelijk niet volledig zijn. Toch hopen zij dat deze eerste oriëntatie u in staat stelt te besluiten of het de moeite loont de methode nog eens concreet in handen te nemen bij bijvoorbeeld uw OBD.

Ook is het mogelijk dat u op basis van deze informatie een module of een deel, dat los van de methode te gebruiken is, bestelt. U schaft dan niet alleen een handig middel aan, maar bent tevens in staat een nóg betere indruk van het gehele pakket te krijgen.

Ik wijs u op de mogelijkheid van het online bestellen via onze website! Wanneer u daar gebruik van maakt, zult u zien dat Eduforce all-in prijzen hanteert: er worden geen administratie- en verzendkosten in rekening gebracht. Het adres: www.eduforce.nl

Tot slot wil ik graag de in mijn ogen belangrijkste kenmerken van de methode onder uw aandacht brengen:

- de school/leerkracht kan de methode naar eigen inzicht en kindgericht hanteren
- de methode is eenvoudig, nuchter en doelmatig van opzet
- het kind ontwikkelt een eigen handschrift dat bij hem past
- de methode schenkt veel aandacht aan schrijfproblemen en wat eraan te doen
- de methode is zeer volledig, dankzij de aanvullende delen
- de methode voldoet meer dan volledig aan de kerndoelen
- de methode wordt geleverd als kopieersysteem en is daardoor niet alleen goedkoop, maar bovendien zeer flexibel naar elke leerling

Ik wens u veel sterkte en wijsheid bij het nemen van uw beslissing. Voor een nadere oriëntatie is er, indien gewenst, contact mogelijk met de auteurs.

Voor bestellingen kunt u ook gebruik maken van de los bijgevoegde bestellijst.

Eduforce

De uitgever

Wie zijn de auteurs?

Tineke ten Zijthoff-Timmer was enkele jaren werkzaam binnen het basisonderwijs en daarna ruim twintig jaar als schrijfpedagoge aan verschillende Pabo's. Tevens heeft ze veel nascholingscursussen gegeven, vooral binnen de Opleiding voor Speciaal Onderwijs. Zij leerde uit te gaan van het kind.

Arjanne Huls-de Rover heeft van jongsafaan geschilderd, getekend en gekalligrafeerd. Ze werkte binnen het basisonderwijs onder andere als lerares schrijven, kalligrafie en tekenen. Tevens heeft ze ruim tien jaar remedial teaching gedaan. Dit alles tezamen was dan ook de kraamkamer van de methode. In de praktijk groeiden de schrijfvoorbeelden.

Vooraf	2
Wie zijn de auteurs	2
Inhoud	3
Verantwoording: Wat willen we met <i>Eigenhandig</i> bereiken?	4
Hoe kan er gewerkt worden met <i>Eigenhandig</i> ?	5
Hoe leert een kind schrijven met <i>Eigenhandig</i> ?	5
Waardoor onderscheidt <i>Eigenhandig</i> zich van andere schrijfmethodes?	5
Waaruit bestaat de methode?	5
Hoe zijn de modules ingedeeld?	6
Welke delen kunnen ook los van de methode gebruikt worden?	6
Wat komt in welke module/delen aan de orde?	6/7
Voorbeelden module 1	8/9
Voorbeelden module 2	10/11
Voorbeelden module 3	12/13
Voorbeelden module 4	14/15
Voorbeelden module 5	16/17
Voorbeelden module 6	18/19
Voorbeelden module 7	20/21
Voorbeelden Beeldend schrijven - kalligrafie	22/23
Voorbeelden <i>Schrijforthotheek</i>	24/25
Voorbeelden Speciale zorg bij schrijfproblemen	26/27
Voorbeelden Toets- en signaalbladen:	
Observatielijst schrijfbewegingen module 3	28
Overzicht motorische ontwikkeling module 3	29
Zithouding en pengreep module 5	30
Bestemd voor de leerlingen: zelftoets Ruimte en cijfers module 6	31

Uit de verantwoording : Doelstellingen *Eigenhandig*.

Eigenhandig heeft als doel de kinderen een duidelijk leesbaar, sierlijk en eigentijds schrift te leren schrijven.

Er zijn twee subdoelen:

- kinderen plezier doen beleven aan het schrijven
- kinderen met schrijven creatief bezig doen zijn

De methode biedt gelegenheid tot vergaande aanpassing aan de individuele verschillen van de leerlingen door middel van verschillende (keuze) mogelijkheden binnen de modules.

De auteurs beogen daarmee de leerlingen een grote vrijheid te geven in het zoeken naar een 'eigen' handschrift. Dit eigen handschrift moet uiteraard wel voldoen aan de eisen welke in de doelstelling worden verwoord. De aan te leren lettervormen hebben derhalve een richtinggevende functie. We wijzen hier op enige in dit opzicht kenmerkende onderdelen van de methode:

- De meeste leerlingen willen op een bepaald moment 'los' schrijven. In module zeven wordt hier aandacht aan besteed. Het lettertype van de methode blijft echter gehandhaafd!
- De methode vermijdt waar mogelijk het schrijven van lussen. Wil een leerling met lusletters schrijven, dan is er oefenmateriaal in module zeven. Ook hier ligt weer dezelfde lettervorm ten grondslag. De leerlingen kunnen hiermee oefenen en komen zo tot eigen keuzen.
- Het deel Beeldend schrijven - kalligrafie ondersteunt (de motivatie tot) het schrijven.
- De methode biedt meerdere varianten: lichte en rechtop, verbonden en los, met en zonder lussen. In de loop van de basisschool is de keuze aan de leerling.

Differentiatie is een essentieel gegeven bij het leren schrijven. Door de gehele basisschool heen komt het probleem terug van het kiezen van het juiste tijdstip bij het nemen van beslissingen.

- Wanneer besluiten tot links- of rechtshandig schrift?
- Wanneer starten met het aanleren van de eerste schrijfletters?
- Wanneer is een kind toe aan een verantwoord besluit tot rechtopstaand schrift of lichtellend?
- Wanneer zal een kind oefenen met lussen?
- Wanneer is het verantwoord een kind de overstap naar 'los' schrift te laten maken?

De leerkracht krijgt adequate hulp bij het beantwoorden van deze vragen in de vorm van toetsen, die achterin elke module zijn opgenomen.

Hier zijn geen standaard-antwoorden mogelijk. De leerkracht zal flexibel moeten opereren. Er is (soms) moed voor nodig om te besluiten bepaalde kinderen wel, en andere kinderen (nog) niet met een bepaalde nieuwe fase te laten starten.

Aan de methode *Eigenhandig* zal het niet liggen. De aanwijzingen aan de linkerzijde van elk werkblad maken het mogelijk verregaand te differentiëren.

Aan de leerkracht de taak om in de individuele begeleiding ondersteunend, adviserend en signalerend werkzaam te zijn. De delen *Schrijforthotheek* en *Speciale zorg* bij schrijfproblemen zijn hierbij ook een goede leidraad.

Hoe kan er gewerkt worden met *Eigenhandig*?

De methode wordt geleverd als kopieersysteem. Dit biedt veel mogelijkheden voor differentiatie en zorgverbreding. Individuele aanpassingen zijn altijd mogelijk door middel van vergroting of verkleining van de werkbladen. De methode laat de mogelijkheid open om **klassikaal, in groepjes, op niveau of individueel te werken**. Dit naar eigen inzicht van het team/de leerkracht.

Hoe leert een kind schrijven met Eigenhandig?

De auteurs nemen als basis een lichthellend schrift zonder lussen. De grondvorm is de kalligrafische Italic. De lettervormen bieden aan de leerlingen in de onder- en middenbouw een duidelijk 'houvast', dankzij hun strakke structuur en duidelijke opbouw. Al snel ontwikkelt het kind een *eigenhandig* schrift. Aan de hand van dertien aandachtspunten en een keuze uit diverse vormen van schrijven ontwikkelt het kind in de bovenbouw zo een karakteristiek en eigentijds persoonlijk handschrift.

In de modules vindt u voor elke schrijfles links voor de leerkracht kort het doel van de les met eventuele variaties en tips en opmerkingen, rechts het werkblad voor de leerling. Met behulp van onder andere toetsen en leerlingelijsten in de modules kan de ontwikkeling van zowel de groep als het individuele kind gevolgd worden. Dit is de rode draad, die door de hele methode heen een centrale rol speelt. Vanaf het begin wordt de nadruk gelegd op het natuurlijk bewegen.

Waarom onderscheidt Eigenhandig zich van andere schrijfmethodes?

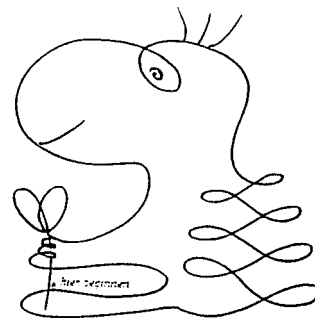
- Handleiding en Werkbladen naast elkaar in één map.
- Bij elke module duidelijke Toets- en signaalbladen om de leerling te volgen en te begeleiden.
- Duidelijke link tussen schrijven en gedrag.
- Bij ieder Werkblad voor de leerkracht kort: doel, extra uitdaging/variaties, opmerking, signalen en/of advies.
- Alle Werkbladen voor de leerling zijn handgeschreven, dus geen machinale letters.
- Kopieersysteem: gemakkelijk bij herhaling, vergroten of verkleinen van Werkbladen. Flexibel te gebruiken naar een groepje of de individuele leerling.
- Kleutervriendelijk: uitgaan van de belevingswereld van - en ruimte voor - elk kind (module 1 en 2).
- Werkbladen lichthellend en rechtopstaand naast elkaar te gebruiken (module 3, 4, 5 en 6).
- In de bovenbouw kunnen leerlingen ook zelfstandig modules (6 en 7) doorwerken en in module 6 zichzelf toetsen.
- Leerling kritisch leren kijken naar eigen werk.

Waaruit bestaat de methode?

Module: 1 t/m 7: 'schrijfleergang'

Delen:

- Beeldend schrijven - kalligrafie
- *Schrijforthotheek*
- Speciale zorg bij schrijfproblemen

Hoe zijn de modules ingedeeld?

De indeling van de modules in grote lijnen:

- verantwoording methode;
- voorwoord module met doel, inhoud en werkwijze;
- lijst van materialen;
- doel, variaties en tips voor de leerkracht bij elk werkblad;
- werkbladen voor de leerling (lichthellend en rechtop in module 3 t/m 6);
- toets- en signaalbladen (om de leerling te volgen en advies voor extra hulp);
- trefwoordenregister;
- literatuurlijst.

Welke module en delen kunnen ook los van de methode worden gebruikt?

Module 1, de delen Beeldend schrijven - kalligrafie, de *Schrijforthotheek* en Speciale zorg bij schrijfproblemen.

Wat komt in welke module aan de orde? (Zie ook: www.Eduforce.nl)

Module 1: groep (1), 2

- Schrijfvoorwaardelijke aspecten.
- Schrijfpatronen in volgorde: ruimtelijk - tussen lijnen - op de lijn. Dit van groot naar klein.
- Gebruik van de basislijn: details.
- Alle voorbeelden drukken een beweging uit.
- Ik-expressie.
- Ontluikende geletterdheid.
- 21 Toets- en signaalbladen o.a.:
 - Ontwikkeling van de kindertekening: mensfiguur;
 - Fasen uit de schrijfontwikkeling van 4 tot 13 -jarigen; (en ouder)
 - Motoriek: onder andere beheersing slurfbeweging en symetriebeweging.

Module 2: groep 2, (3)

- Vertrouwd raken met de bewegingen binnen een letter.
- Lettervormen: dubbellijnig en enkellijnig.
- Aandacht voor: basislijn, voorkeurshand, hand-, pols- en zithouding en pengreep.
- Helling van de neerhalen, papierligging en ruimtelijke oriëntatie.
- Ontluikende geletterdheid.
- Toets- en signaalbladen o.a.: Schrijfvoorwaarden en overzicht motorische ontwikkeling.

Module 3: groep 3

- Kleine letters. Werkbladen eventueel zelf te vergroten/verkleinen.
- Werkblad bevat: letters, letterclusters en woordjes. Opklimmend in moeilijkheid, ook de verbindingen.
- Tevens Werkbladen met 2-tekenklanken en meer-tekenklanken.
- Het schrijven van cijfers.
- Toets- en signaalbladen: Zie voorbeeld pag. 28 en 29.

Module 4: groep 4

- Lesjes met zinnestjes, met en zonder hulplijnen.
- Dit alles op hetzelfde Werkblad (differentiatie).
- Toets- en signaalbladen met o.a. Groepsonderzoek naar ontspannen beweging met vijf opdrachten: regenen, duiken, lopen, zwemmen en golven.

Module 5: groep (4), 5

Hoofdletters:

- Groot: vorm en negatieve vorm (restvorm).
- Klein:
 - vorm, verbinding met letters, namen en woordjes;
 - de hoofdletters gebruiken in zinnen;
 - met en zonder hulplijnen.
- Toets- en signaalbladen. Zie voorbeeld pag. 30.

Module 6: groep (5), 6

- Lesjes, zinnestjes, rijmpjes en teksten, alleen op de basislijn.
- Dertien aandachtspunten voor de leerling. Kritisch kijken naar eigen werk.
- Deze module kan door de leerlingen zelfstandig worden doorgewerkt.
- Toets- en signaalbladen, ook met zelftoetsen voor de leerling. Zie voorbeeld pag. 31.

Module 7: groep (6), 7

- Verhaaltjes, opdrachten, puzzels, etc.
- Keuze persoonlijk handschrift: los/vast, met of zonder lussen, schuin of rechtop.
- Hiermee experimenteren en een keuze maken. Tempo schrijven. Schriftgeschiedenis.
- Toets- en signaalbladen.

Deel: **Beeldend schrijven - kalligrafie** (meerdere groepen)

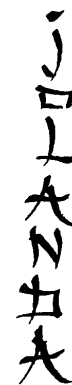
- Speels en creatief omgaan met letters, woorden en teksten.
- Verschillende leergangen van kalligrafische schriften, waaronder de Italic.
- "Vrije" kalligrafie en "letterpret".
- Schriftvormen uit andere landen.
- Sierranden, hoofdletters (initialen) en letter-overbrenging.
- Lay-out, achtergronden en presentatie.
- Materiaalgebruik, praktische toepassingen.

Deel: **Schrijforthoek** (vanaf 6 jaar)

- Extra oefeningen voor leerlingen met schrijfproblemen.
- Speelse opdrachten op het gebied van RUIJTE, BEWEGING en VORM.
- Toets- en signaalbladen met observatielijsten.
- Naar dit deel wordt regelmatig verwezen in de modules en het deel Speciale zorg bij schrijfproblemen.

Deel: **Speciale zorg bij schrijfproblemen** (alle groepen)

- In dit deel treft u handschriften van leerlingen aan, die speciale zorg nodig hadden.
- Signalen uit tekeningen en basisbewegingen: afbeeldingen uit de opeenvolgende fasen met advies.
- Handschriftsignalen: voorbeelden, onderzoek, advies, extra hulp en ervaringen uit de praktijk.
- Tevens oefeningen voor leerkrachten om "kijk" te krijgen op signalen in het handschrift met advies.
- Werken met de Schrijforthoek: noodsignalen en de werkwijze gedurende 3 x 2 maanden.

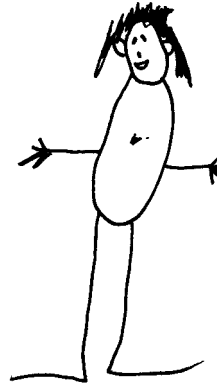

ARMEN EN BENEN

koppoteling:

kopromp met éénlijnige armen en benen:

tweelijnige armen en benen:

Signalen:

- in hoeverre is het kind zich al bewust van de drie dimensies in de ruimte?
- pas wanneer de tweelijnige armen en benen worden getekend kan men de eerste schrijfbewegingen aanbieden
- wanneer het kind de beweging in de ruimte nog niet herkent blijft het 'tekenen' en dit kan later het ontwikkelen van een vloeiende schrijfbeweging belemmeren

Activiteiten met een uitdaging op dit terrein:

- het kind plaatsen vóór een schoolbord of groot papier (op de grond kan ook, maar verticaal is eenvoudiger omdat het kind zich dan gemakkelijker kan oriënteren vanuit het eigen lichaam); de leerkracht trekt de omtrek van het lichaam en het kind mag zichzelf intekenen
- het kind ligt op de grond, de leerkracht trekt langs de omtrek van het lichaam, hierna mag het kind zichzelf intekenen

Doel:

De leerling ontwikkelt een eigen vaardigheid in het schrijven van de letter *i*, waarbij de neerhaal van de zaagtand overgaat in een klein guirlande-haaltje aan het eind (een klein *aanloopje* naar de volgende letter!), hierna plaatst het kind de stip precies boven het hoogste punt van de *i*.

alternatieven, zie de Toets- en signaalbladen achterin deze map:

- de neergaande beweging is rechtshellend;
- de neergaande beweging is rechtop;
- de neergaande beweging is linkshellend.

Eventueel als een extra uitdaging:

Het oefenen van de beweging zonder lijnen:

met stiften en ander grof materiaal op groot papier zonder lijnen, bijv. onbedrukt krantenpapier, groter dan A3 formaat;

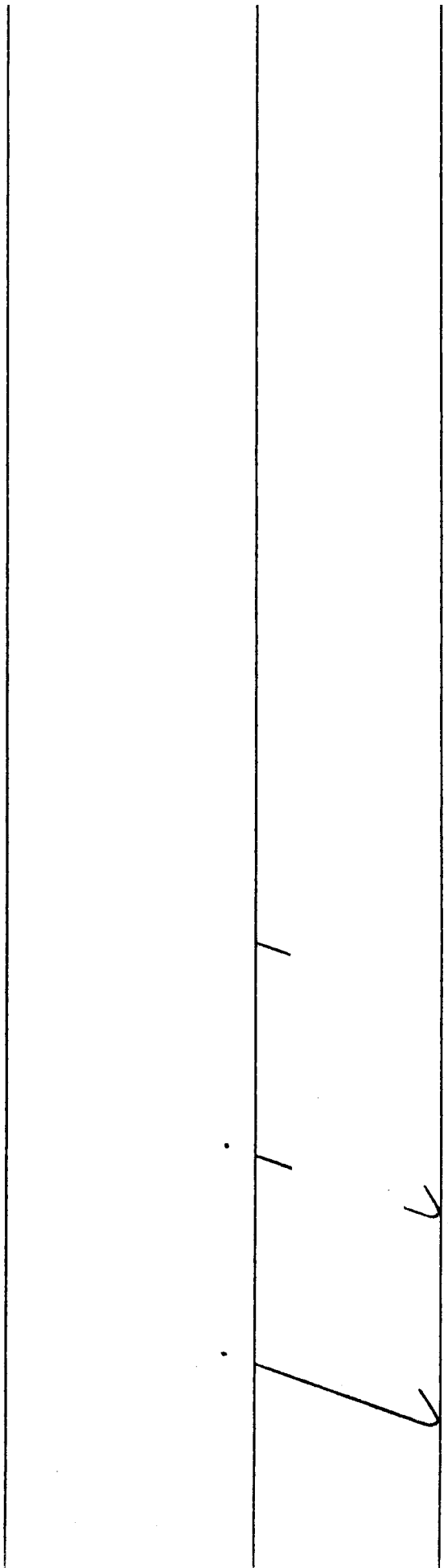
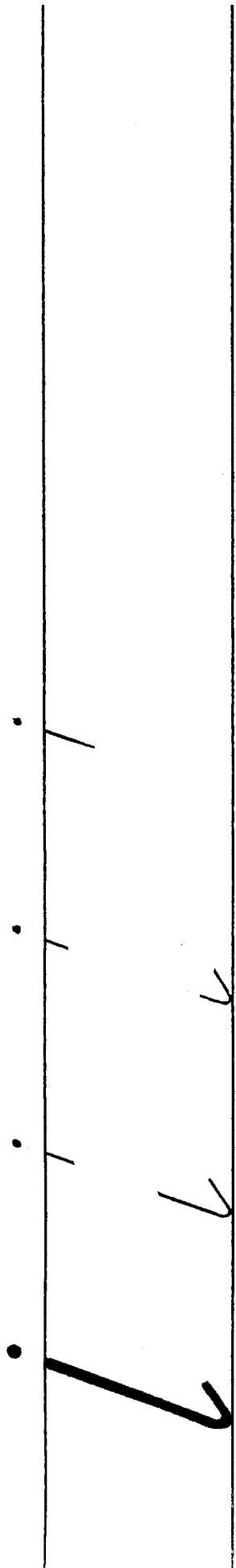
op papier met een 2B potlood (het kind voelt het schuren van de beweging, speciaal op grof papier, bijvoorbeeld op de achterzijde van behangpapier).

Voor leerlingen, die zonder moeite dit werkblad snel kunnen maken:

- "welke woordjes ken je met een *i* erin?"
- deze woorden schrijven, maken met stempeltjes of op een leesplankje (op verzoek schrijft juf vóór);
- raadsels maken: beginnen met ' *in.....* ' of ' *in een.....* ' en alles wat het kind niet kan schrijven, mag het 'tekenen'!

Opmerkingen:

Er is een groot verschil in de schrijfontwikkeling van de leerlingen. Daarom kan het belangrijk zijn met verschillende opdrachten te werken, waarbij de leerkracht door observaties bijhoudt hoever het kind is (zie ook het toetsmateriaal achterin deze map).

Doel

Trainen in het schrijven van de letter 'f', afzonderlijk, aan elkaar en binnen een woordje.

Opmerkingen

Opnieuw een andere letter dan wij meestal zelf geleerd hebben. Uit recent onderzoek bleek bij het handschrift van volwassenen een toenemende voorkeur voor het schrijven met losse letters.

Met het oog hierop is deze 'f'-vorm gekozen.

Waarom toch nog aan elkaar leren schrijven in de modules 2-6? Bij het vinden van latere, persoonlijke handschriften biedt dit meer mogelijkheden, meer keus. Nooit aan elkaar leren schrijven betekent: altijd verplicht in losse letters te schrijven. Daarnaast kunnen alleen mensen met een uitstekende fijne motoriek heel snel, vlak boven 't papier hun pen optillen tussen de losse letters. Gevolg: veel persoonlijke handschriften in losse letters bestaan uit botsende letters, moeilijk te herkennen, tenzij de lezer goed kan raden

f f f f

f f

ff ff

fff fff

foto

Doel

Oefenen in de strakke ophaal binnen verbonden schrift.

Variaties

- opnieuw de zaagtand oefenen op groot papier of op het bord, maar nu met verschil in hoogte:

- idem op lijntjespapier in A4 formaat; (zie Materialen)
- het woord 'zeepaard' schrijven met hele lange ophalen, zo breed mogelijk;
- opnieuw 'zeepaard' schrijven maar nu met hele korte ophalen: hoeveel zeepaardjes gaan er op één regel?
- hoe heb jij het op je schrijfblad bij de voorbeelden gedaan?
- de woorden van deze bladzij uit je hoofd opschrijven en daarna kijken of ze goed zijn;
- andere zeedieren proberen te schrijven.

Opmerking

Bij de begeleiding van kinderen die de bladzij afhebben geeft u zo snel mogelijk een nieuwe opdracht. Hier kunt u differentiëren. Het is ook mogelijk enkele voorbeelden uit de kolom variaties voor te lezen en de kinderen zelf te laten kiezen.

Blank handwriting practice lines consisting of 12 vertical lines.

zee paard, zeepaard

Blank handwriting practice lines consisting of 12 vertical lines.

Doel

De hoofdletters *K* en *L* schrijven in een sierlijke, vloeiende beweging binnen vaste verhoudingen.

Variaties

in leesboeken namen zoeken, die beginnen met een *K* of een *L* en deze woorden opschrijven in schrijffletters.

Signalen

Het schrift wordt met te weinig druk geschreven, waardoor de leesbaarheid in het gedrang komt.

Mogelijke oorzaken:

- a: het kind heeft veel moeite met het krachtig gebruik van de vingers, hierbij kan de aanleg een rol spelen;
- b: er is sprake van een lichte hersenbeschadiging (of dit schrijfproblemen veroorzaakt, is afhankelijk van de plaats van deze beschadiging);
- c: gebrek aan durf, zich binnen de groep te weinig laten gelden, komt te weinig voor zichzelf op.

Advies:

ad a:

- schrijven met een andere schrijfstift, bijvoorbeeld een fineliner, deze geeft ook zonder druk een duidelijk spoor.

ad b:

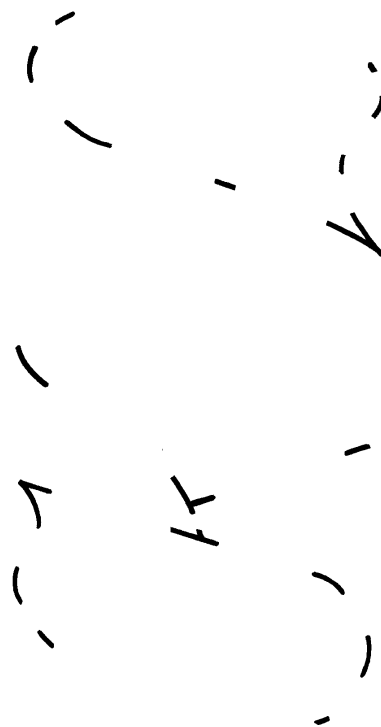
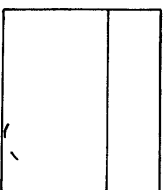
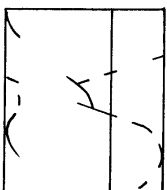
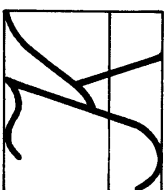
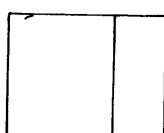
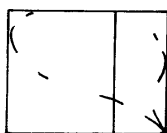
- wanneer dit een grote rol speelt: de leerling zo jong mogelijk leren typen, eventueel op een computer; maar hierbij mist het kind de eigen, motorische beweging en deze blijft voorop staan, zie punt c.

ad c:

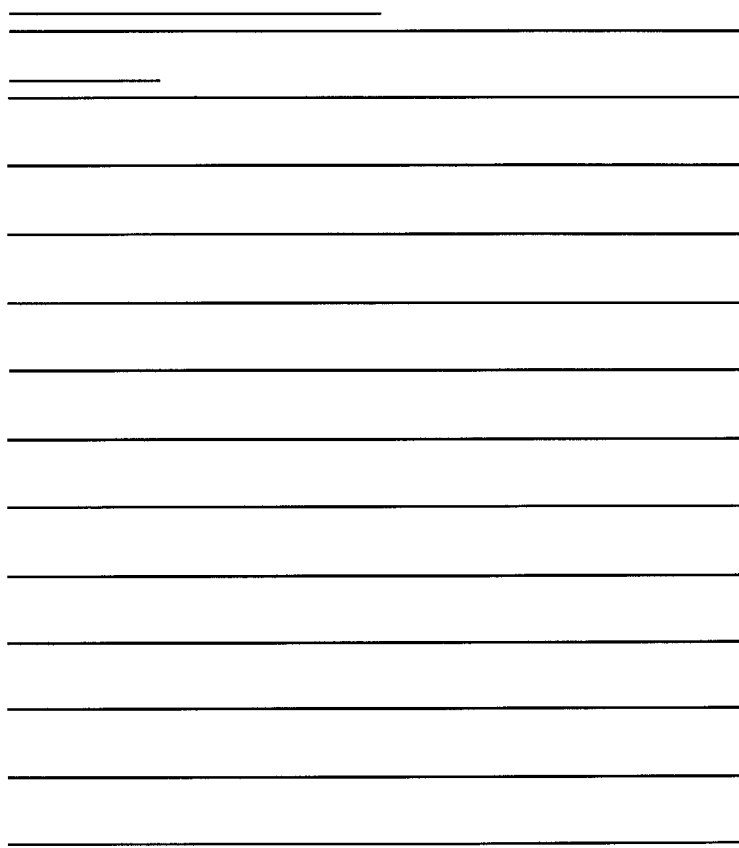
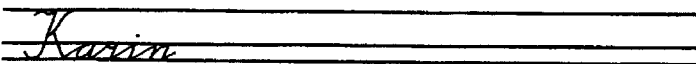
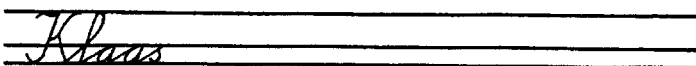
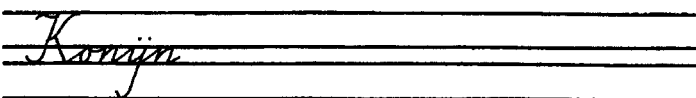
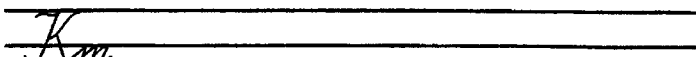
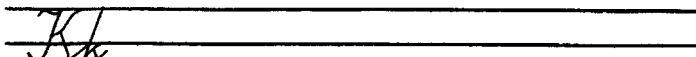
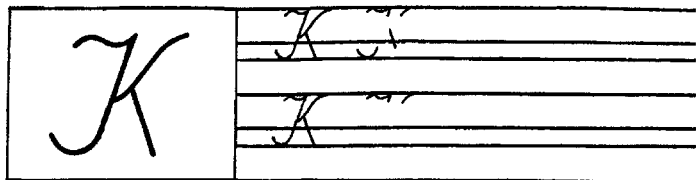
- bij gedragsobservatie is dit gemakkelijk te constateren, deze kinderen worden ook vaak geplaagd door andere leerlingen;
- hulp: bewegingsoefeningen met een verticale slag, hierbij zeggen "ik wil.... en ik ga...., ik doe...", het kind bedenkt tevoren wat het zou willen;
- bij dit laatste kan het kind in het begin hulp nodig hebben, maar naarmate dit gemakkelijker gaat, zal ook de eigen houding tegenover anderen verbeteren, misschien zelfs tijdelijk omslaan in een grote mond;
- dergelijke oefeningen worden met enige humor toegepast: wanneer sla je met de vuist op tafel en wat zeg je dan?

(BEIDE PAGINA'S ZIJN VERKLEIND)

WERKBLADEN K/L

WERKBLAD K

Waar we op letten als we het blad hiernaast oefenen:

- we drukken een beetje op de pen wanneer de pen naar beneden gaat;
- vóór we het blad hiernaast schrijven, oefenen we even met een 2B potlood, 't liefst op oefenpapier;
- zie je dat de beweging naar beneden iets dikker is?

Wanneer je klaar bent:

met z'n tweeën:

- jullie kijken of ergens binnen een letter de lijn dikker wordt of dunner;
- waar wordt de lijn dikker?
- wanneer wordt de lijn dunner?
- dikker is vaak de beweging naar beneden;
- de beweging naar boven is meestal dunner;
- kun je deze verschillen kleuren met twee verschillende kleurpotloden?

Als er nog tijd voor is:

- welk woord over reizen vind je het belangrijkste?
- schrijf van dit woord alleen de lijnen, die naar beneden gaan, de neerhalen;
- sommige neerhalen zijn kort, andere een beetje hoger of lager en nog andere neerhalen zijn het hoogst of gaan het meest omlaag;
- laat anderen raden welk woord dit is.

Ik ga op reis en ik neem mee:
een koffer met: mijn pyjama,

Op reis gaan met: trein, auto, bus, boot, vliegtuig,

met een ezel, een kameel? Welnee, ik ga met de fiets.

Paspoort Grenzen Euro Dollar Betaalpas.

Zwemmen, varen, schaatsen, hutten bouwen.

Doel

Zoeken naar een eigen handschrift.

inleiding:

- eerst lezen we de grappige tekst, wat zie je allemaal in de illustraties erboven?
- hoe zou jij het liefste willen schrijven, zoals de bovenste of zoals de onderste tekst?
- een eigen, persoonlijk handschrift is niet binnen één dag te vinden, daarom gaan we de komende weken experimenteren;
- de eerste vraag is: aan elkaar schrijven of liever met losse letters?
- daarna: wat zou het gemakkelijkst zijn, ook om vlot, voor de vuist weg, te schrijven?
- wie het nog niet weet, kan op de lege regels onderaan beide nog eens uitproberen;
- wie denkt "ik wil het liefst een aan elkaar geschreven handschrift", schrijft de bovenste tekst na;
- wie ervoor voelt om een handschrift met losse letters te krijgen, oefent met de onderste tekst;
- beide voorbeelden mogen natuurlijk ook rechttop nageschreven worden.

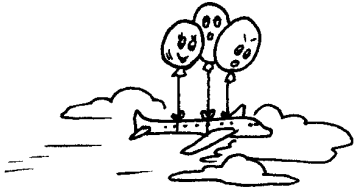
Variaties

in koppels, om de beurt raden wat de ander maakte:

- een nieuw gek figuurtje bedenken en het figuurtje uitbeelden in letters, zonder erbij te tekenen;
- eerst met losse letters, daarna met verbonden letters.

Opmerking

Het kiezen voor verbonden schrift of schrijven met losse letters, kent veel haken en ogen! Wat invloed heeft op de keuze is, dat losse letters nieuw zijn, dat vriendinnen hetzelfde kiezen en dat los schrijven 'in' is! De leerkracht kan reageren met "niet zeggen, maar doen" en daarbij zoveel mogelijk positief begeleiden.

Tekenen voor je plezier.

Ik teken een gek figuurtje. Het heeft zes armen, een hals als een kurkentrekker, een slurf, poten van een stoel, en op zijn kop een grappig hoedje met fruit. Ik maak een gewei en krulletjes. Dan nog een leeuwenstaart. De tekening is bijna goed. Ik bedenk nog een paraplu, een muziekinstrument, een vliegtuig met ballonnen.

Tekenen voor je plezier.

Ik teken een gek figuurtje. Het heeft zes armen, een hals als een kurkentrekker, een slurf, poten van een stoel, en op zijn kop een grappig hoedje met fruit. Ik maak een gewei en krulletjes. Dan nog een leeuwenstaart. De tekening is bijna goed. Ik bedenk nog een paraplu, een muziekinstrument, een vliegtuig met ballonnen.

Enkele kalligrafische ideeën

azazazazaza

kom je ook??
centrumbent
van de school
in onze school
nadaleser

bibibibibi
aaaaaa
igigigigig
aaaaaa

Wist je dat....?

toeteretoetoetoetoet!!!

surfen op de golven. kopje onder...

golven water en wind

wolk

wolk

horizon horizon horizon horizon horizon horizon horizon horizon

boot

eiland eiland eiland eiland
eiland eiland eiland eiland
eiland eiland eiland eiland

riet riet riet
gras gras gras gras
gras gras gras gras

water

water

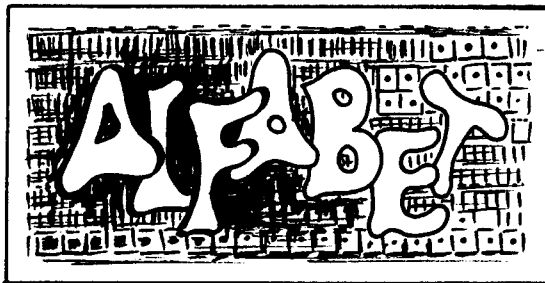
water

**Woorden en zinnen
met een achtergrond**

ALFABET

Omdat de **Romeinse** letters overal even hoog zijn, kunnen ze tegen elkaar aangezet worden. We krijgen dan een tekstblok. De **witruimte** tussen de letters en woorden in is de achtergrond. Deze kunnen we op allerlei manieren opvullen. Soms met nog veel ruimte om de letters heen en soms er bijna of helemaal tegenaan.

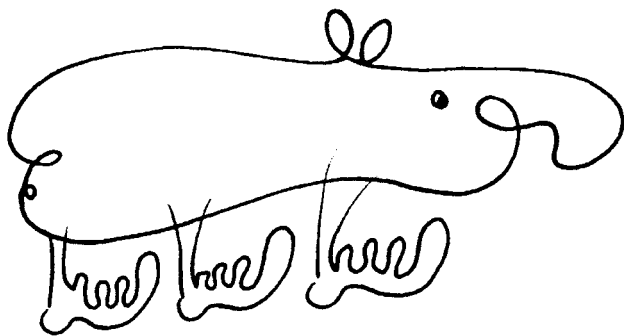
Zoals je ziet, zijn onderstaande letters ook wel eens voor- en achter elkaar langs geschreven. Ze zijn gemaakt met een **ato-pen**, een **stift**, een **fineliner** en een **kroontjespen**. Jammer dat de afbeeldingen alleen in zwart-wit zijn. Probeer jij het maar eens uit met allerlei kleuren.

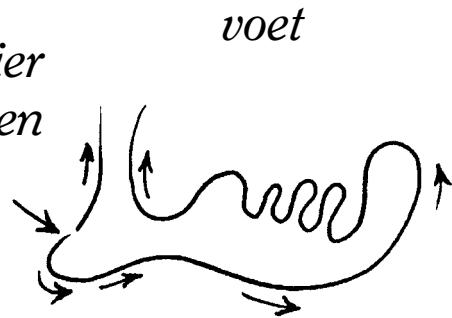
Werkblad 16 = B en R	pag. 53
• heerlijk met muziek, het vinden van een eigen ritme! • het voorbeeld wordt niet precies nagemaakt, het gaat om de beweging	
Werkblad 17 = R	pag. 29
• beginnen met een eenvoudige opdracht, advies aan de leerkracht: éérs zelf proberen!	
Werkblad 18 = B	pag. 73
• dit blad óók klappen en springen • daarna: al tellend boogjes tekenen	
Werkblad 19 = V	pag. 86
een ' t ' die op een ' x ' lijkt is onduidelijk • 'ik wil het' is een verticale beweging, waarbij het kind zichzelf laat gelden • het dwarsstreepje: 'ik doe het' is een horizontale beweging van zichzelf af, waarbij het kind in beweging komt (naar de ander toe)	
Werkblad 20 = V	pag. 79
een concentratieoefening • eventueel op iedere hoek even stilstaan maar zonder het papier los te laten! • ook erbij praten: 'ik ga omhoog, omlaag, naar boven, naar beneden, naar links, naar rechts' • samenwerken: de één noemt de richting en de ander maakt de beweging op blanco papier (verrast door de figuur die ontstaat)	
Werkblad 21 = B	pag. 70
• beginnen aan de onderkant van de steel van het bloemetje in de hand • óók erbij praten: 'omhoog, omlaag, naar rechts, naar links', enz. • samenwerken: de één noemt de richting, de ander maakt de beweging op blanco papier	
Werkblad 22 = R	pag. 24
• eerst de stippen plaatsen • daarna bovenaan beginnen en draaien rond alle stippen • onderaan eindigen met een losse uitwaai = een ontspannen beweging	
Werkblad 23 = R	pag. 47
• natekenen en eventueel afmaken totdat het echte poorten zijn	
Werkblad 24 = V	pag. 96
een concentratieoefening	
Werkblad 25 = V	pag. 97
• de eigen fantasie uitdagen ...	
Werkblad 26 = V	pag. 98
een concentratieoefening	
Werkblad 27 = V	pag. 99
een concentratieoefening	

Gek beest

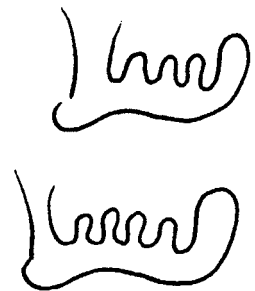
*Deze beesten steeds
veranderen:*

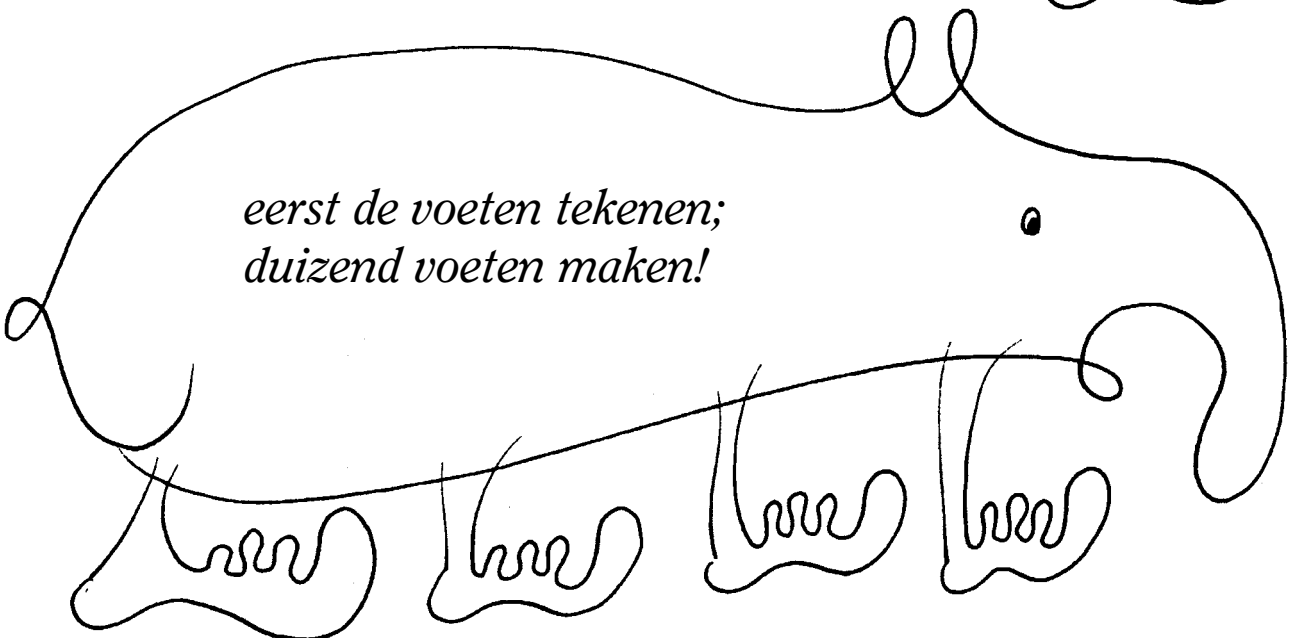
*altijd hier
beginnen*

*meer en
minder
tenen
tekenen*

*eerst de voeten tekenen;
duizend voeten maken!*

schrijfsignalen:

meisje, groep 4

De vacht uur gewest

De uit de kijken

De kat uit de boom kijken

De kat uit de boom kijken

Hij is een van de

Hij is een man van de klok

Hij is een man van de klok

- een chaotisch handschrift, met wisselende hellingen;
- de neerhalen gaan voorover, achterover en rechtop;
- lussen met een slag in de rug;
- de verticale beweging ontbreekt;
- dikwijls heel korte onderlussen.

onderzoek / gedragsobservatie:

- gedragsobservatie: onzeker?
- labiel?
- is zij onevenwichtig, gauw uit haar evenwicht?

conclusies, die om een bevestiging vragen:

- geen evenwicht in zichzelf?

advies:

- oefenen met ritmische schrijfbewegingen, die in evenwicht zijn;
- oefeningen en spelletjes, waarbij de armen vóór het lichaam langs moeten zwaaien;
- hetzelfde op groot papier;
- de beweging passeert de verticale lichaamsas: van links naar rechts en weer terug, in één vloeiend beweging;
- deze oefening eerst met een grove stift op ruw papier;
- later ook met kleurpotloden;
- een ritme tikken bij populaire muziek; (slagwerk!)
- later met een voet op de grond;
- nog later met de vingers op tafel;
- en ten slotte met een krijtje op het schoolbord; (wie herkent het liedje?)
- het heeft geen zin eisen te stellen aan de hellingen in het handschrift; (wachten tot dit vanzelf gebeurt, dankzij de evenwichtsoefeningen)
- als het schrijven met evenwijdige hellingen geforceerd wordt ontstaat een vorm van 'tekenend schrijven', het is geen eigen slag in een persoonlijk ritme; (en tekenend schrijven kan blijvend zijn, het belemmert het vinden van een persoonlijk handschrift!)

remediërende oefeningen uit de Schrijforthoek:

- pag. 49, 54, 63, 58 - 60, 30, 33, 25, 24, 27, 34, 57, 36, 42, 45, 53, 55, 62, 64, 66, 70;
- en andere, mits uitdagend.

de remedial teacher:

- geeft korte opdrachten, waar de leerling enthousiast mee aan de slag gaat; (kan zich daarvoor beter concentreren)
- geleidelijk duurt het werken met één opdracht langer;
- observeren is belangrijk; (stoppen zodra de aandacht van de leerling verslapt!)
- de leerkracht wil niet door anderen gestoord worden tijdens een werkles; (een briefje op de deur en de telefoon uitschakelen)
- evenmin door opmerkingen van de leerling zelf; (een spraakzame leerling zwijgt wel als de muziek harder wordt gezet!)
- zorgt ervoor, dat de leerling niet wordt afgeleid door de omgeving. (geen andere leerlingen buiten voor het raam!)

na verloop van tijd kan de leerling:

- meer evenwicht vinden in zichzelf;
- de neerhalen in zijn handschrift minder schots en scheef maken;
- iets duidelijker schrijven;
- en zich rustiger gedragen? (meestal valt dit het eerst op)

ervaringen uit de praktijk:

- dit handschrift is een voorbeeld van één van de meest voorkomende schrijfproblemen;
- vrijwel altijd was de extra hulp een succes.

Observatielijst schrijfbewegingen

verschillende schrijfproblemen

naam:

datum:.....

geboortedatum:

ingevuld door:.....

groep:

school:

ONDERWERP:	MOGELIJKE OORZAKEN:	ADVIES:
Wisselende helling:	- linkshandigheid - gedrag: chaotisch, onevenwichtig? - aangeboren problemen met de fijne motoriek	- zie module 2: - bewegingsoefeningen uit de Schrijforthotheek samen de juiste helling bepalen - groter laten schrijven op papier met een wijde liniëring
Geen strakke op- en neerhalen:	- tijdens het schrijfonderwijs: te weinig aandacht aan besteed (bijv. ziek geweest) - gedrag: gebrek aan zelfvertrouwen, soms te weinig geldingsdrang?	- eerst oefenen met de zaagtand en daarna met de lettervormen, hardop erbij praten - uit de Schrijforthotheek: verticale bewegingsoefeningen "IK
Een té ronde beweging op de basislijn, waardoor de letters 'botsen'	- eigen voorkeur voor ronde bewegingen - gedrag: vriendelijk, gezellig?	- oefeningen in een strakke beweging met scherpe hoeken (bijv. de zaagtand)
De ronde bewegingen zijn haperend, in stootjes gemaakt:	- aangeboren problemen met de fijne motoriek - gedrag: gespannen, krampachtig?	- groter laten schrijven op papier met wijde liniëring - bewegingsoefeningen, eventueel uit de Schrijforthotheek (met muziek)
Te zacht of te hard gedrukt (zie achterzijde van het papier)	- aangeboren problemen met de fijne motoriek - gedrag: te weinig of te veel geldingsdrang?	- groter laten schrijven op papier met een wijde liniëring - experimenteren met carbonpapier - bewegingsoefeningen uit de Schrijforthotheek, gevolg: meer zelfvertrouwen
Nauw schrift: de romphoogte van de letter is groter dan de breedte ervan	- eigen voorkeur - gedrag: voorzichtig, ingehouden?	- geen bezwaar, mits duidelijk en verzorgd geschreven - bewegingsoefeningen uit de Schrijforthotheek, gevolg: meer durf (o.a. voetballen!)
Wijd schrift: de romphoogte van de letter is kleiner dan de breedte ervan	- eigen voorkeur - gedrag: vooruitstrevend, of te roekeloos?	- geen bezwaar, mits duidelijk en verzorgd geschreven - oefeningen in vormgeving en concentratie (Schrijforthotheek)
Foute lettervorm(en)	- eerder gegeven schrijfonderwijs - was langere perioden absent / ziek - gedrag: concentratieproblemen?	- zie de laatste Werkbladen - herhalen van eerdere Werkbladen - oefeningen in vormgeving en concentratie (Schrijforthotheek), mits de bewegingsoefeningen goed gaan en het kind gemotiveerd is!
De afstand tussen de woorden is ongelijk	- onvoldoende ruimtelijk inzicht - gedrag: gebrek aan zelfvertrouwen?	- oefenen met spelletjes in ruimtelijke oriëntatie (Schrijforthotheek) - bewegingsoefeningen met ritme

Overzicht van de motorische ontwikkeling

Onderzoek bij kinderen die al letters schrijven, maar daarbij problemen hebben, zie ook Overzicht in module 2.

SLURF - FASE: beide handen bewegen in dezelfde richting.

Ontwikkeling op 0- 3 jarige leeftijd

- wanneer een oudere leerling hier moeite mee heeft kan dit een oorzaak zijn van schrijfproblemen, maar zeker is dit niet;
- het loont de moeite een proef te doen en gedurende een periode van twee maanden regelmatig te oefenen, hiervoor kiest men spelletjes die uitdagen, zodat de leerling gemotiveerd is;
- na plm. acht weken kan men evalueren: *zijn de schrijfproblemen van het kind zichtbaar aan het verbeteren?*
- zo nee: *stoppen* / zo ja: *doorgaan* met de spelletjes, waarschijnlijk wel gedurende langere tijd;
- een evaluatie om de zes à acht weken is noodzakelijk;
- de oefeningen, spelletjes samen bedenken, mee op initiatief van de leerling;
- enkele mogelijkheden:
 - ballet op muziek, waarbij de armen dezelfde kant uitgaan;
 - op groot papier dezelfde dans doen met kleurige, dikke stiften;
 - met twee armen het draaiorgel draaien;
 - een fiets besturen door een doolhof (op papier);

SYMMETRIE - FASE: beide handen bewegen in tegengestelde richting.

ontwikkeling op 3 - 6 jarige leeftijd

Hier gaat het om twee bewegingen, die in tegenovergestelde richting gaan. Bijvoorbeeld: twee handen vangen een bal.

- een kind kan ook deze fase hebben overgeslagen en hierdoor op latere leeftijd schrijfproblemen hebben, maar onderzoek blijft gewenst;
- advies: zie hierboven, maar nu voor bewegingen in tegengestelde richting
- enkele mogelijkheden:
 - een vliegtuig in de lucht, waarbij de vleugels hoog en laag elkaars tegenovergestelde zijn;
 - op de rug liggen en fietsen, ook met de armen;
 - zwemmen in de lucht en op papier;
 - een bal vangen, eerst een grote, later steeds kleiner, ten slotte een gummetje.

LATERALISATIE: het kiezen van een voorkeurshand.

ontwikkeling op 6 - 9 jarige leeftijd

Het kind is nog bezig met kiezen, hierbij ontwikkelen zich de beide hersenhelften op een bepaalde plaats verschillend. Het besturen van de linkerhand gebeurt uiteindelijk vanuit de rechter hersenhelft en omgekeerd. Op röntgenfoto's is dit duidelijk zichtbaar, maar waarschijnlijk is de aanleg hiervoor reeds bij de geboorte bepaald.

DOMINANTIE: onafhankelijke bewegingen met de gekozen voorkeurshand.

na 9 jaar

Slechts weinig kinderen zijn uitgesproken links of rechts, het gaat erom welke hand de beste resultaten geeft.

De zithouding

Zie ook in module 2 en 3 bij de Toets- en signaalbladen.

Let op:

- een kind dat (te) erg zijn best doet neemt dikwijls een gespannen houding aan;
- wanneer de leerling té prestatiegericht is kunnen ontspanningsoefeningen de leerling ont-dooien, onverschilliger maken.

het voorover gebukt zitten tijdens het schrijven kan verschillende oorzaken hebben:

- problemen met de ogen, hiervoor een bril krijgen en toch uit gewoonte voorover blijven zitten; daardoor na verloop van tijd een nog sterkere bril nodig ?
- ook kan het een rol spelen, dat een kind zich af wil schermen, hierbij kunnen de vrije bewegingsoefeningen uit de Schrijforthotheek een positief effect hebben;
- een vloeiende schrijfbeweging maakt het kind wanneer de onderarm meebeweegt, draai-end vanuit de elleboog;
- de zithouding van linkshandigen kan verschillen, maar dikwijls vereist dit een aangepaste ligging van het papier, zie module 2;
- het is ongewenst een kind een te strakke houding voor te schrijven, zoals: rug recht, voeten naast elkaar en schouders evenwijdig aan de tafelrand;
- men kan starten met een goede zithouding, maar te lang in precies dezelfde houding zit-ten belemmert het vinden van een eigen beweging;
- de hoogte van het tafelblad is zodanig, dat het kind de armen losjes op tafel kan leggen: de ellebogen ongeveer op tafelhoogte;
- de stoelhoogte maakt het mogelijk de voeten op de vloer te plaatsen, met name het bovenbeen krijgt voldoende steun (niet te veel, maar ook niet te weinig!);
- dankzij een goede lichtinval kan het kind duidelijk zien wat het schrijft (let op de links-handigen!);
- dikwijls neemt de leerling automatisch een ontspannen houding aan wanneer de beide armen in een driehoek op tafel liggen, beide armen naar boven gericht: de ene hand schrijft en de andere houdt het papier bovenaan vast.

De pengreep

Is uitvoerig aan de orde geweest bij de Toets- en signaalbladen in module 3.

- in module 1 - 4 is een pengreep gestimuleerd, die het soepel schrijven mogelijk maakt;
- wanneer er sprake is van vermoeidheid bij het schrijven met een vulpen, kan men nu met ander schrijfmateriaal experimenteren;
- door sommige leerlingen kan een balpen gekozen worden (beter bestand tegen harde druk);
- experimenteren betekent: een paar maal proberen, liefst met enkele dagen ertussen;
- de leerling geeft zijn mening en de leerkracht let op het resultaat;
- omdat schrijven heel persoonlijk is zal iedere schrijver een andere keus maken (zie vol-wassenen);
- met de gemaakte keus wordt enkele maanden geschreven, daarna volgt de evaluatie;
- nog steeds gauw moe, een gespannen pengreep of onduidelijk?
- hoogstwaarschijnlijk is hier sprake van een andere oorzaak;
- onderzoek is wenselijk.

bestemd voor de leerlingen:

Ruimte

opdracht:

- pak je taalschrift en bekijk hoe je alles schreef wat hieronder staat.

beoordelen wat goed is:

- de bladindeling: is de lege ruimte mooi verdeeld over het papier? (eerst het papier ondersteboven bekijken);
- is de afstand tussen de woorden meestal gelijk (kun je er wel een kruisje tussen zetten)?
- en is er ook afstand tussen de letters, botsen ze niet?
- kloppen de verhoudingen binnen de letters: het verschil tussen de kleine letters en de letters met stokken, staarten en lussen?

advies:

- veel tekenen, ontwerpen maken, bijv. een stratenplan voor een nieuwe wijk, een zwembad, een winkel, een vliegtuig, een landkaart of je kamer thuis?
- teken een bloemknop of kastanjeknop, die zich open vouwt;
- maak een vergroting van een tekening van kleine dieren, zoals tor, vlieg, kat, konijn, enz.
- het inschatten van de afstand bij het spelen met een bal: hoever gooien?
- hetzelfde met stappen, springen en wat kun je nog meer inschatten?
- zie ook bij cijfers hierna.

Cijfers

opdracht aan koppels (twee kinderen samen):

- op rekenpapier de cijfers uit de rekenmethode van de school schrijven;
- het blad papier op de kop houden: wie kan lezen welke cijfers er staan?
- en welk cijfer is verkeerd geschreven? (met opzet door de ander gedaan!)
- de cijfers op hetzelfde rekenpapier één maat groter schrijven;
- en hoe kan het één maat kleiner?
- op één blad in verschillende maten schrijven: het hoogste cijfer is het grootst;
- als een drumstel: een klein cijfer is een zachte slag en een groot cijfer betekent een flinke dreun, de één bedenkt het en de ander mag het tikken;
- óf: het cijfer geeft aan hoe vaak je tikken moet;
- vouw een blad blanco papier in verschillende vakken en schrijf in ieder vak een sommetje;
- strijk het blad weer vlak en zie: de sommen staan mooi over het blad verdeeld.

advies:

- opletten bij het rekenen!

Dit is een ZELFTOETS. De leerlingen kunnen hiermee zichzelf toetsen. Maar vanzelfsprekend kan ook de leerkracht deze opdrachten geven en begeleiden. Aan de orde komen de aandachtspunten die in module 5 behandeld zijn.